

Kalus Müller (red.), *Fundamentaltheologie. Fluchtlinien und gegenwärtige Herausforderungen*, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg 1998; ss. 459,

W teologii fundamentalnej podobnie jak wśród wielu innych dyscyplin teologicznych dokonano się po Soborze Watykańskim II wiele znaczących przemian. Stan zmian związanych z przejściem od neoscholastycznej apologetyki do współczesnej teologii fundamentalnej dobrze ukazują prace H. Friesa, H. Waldenfelsa, K.H. Neufelda, czy wydany przez W. Kerna, H.J. Pottmeyer a i M. Schelera *Handbuch der Fundamentaltheologie* (1985-1988), zaś na gruncie polskim szczególnie praca M. Ruseckiego, *Wiarygodność chrześcijaństwa. Z teorii teologii fundamentalnej* (1994). Te znaczące w literaturze przedmiotu dzieła nie dają jednak stałych i trwałych rozwiązań wszystkich problemów fundamentalnoteologicznych. Stąd też ciągle aktualna pozostaje potrzeba podejmowania wielu otwartych pytań, kwestii, które zaczęły pojawiać się na bazie soborowej otwartości Kościoła wobec świata. Na szczególną uwagę w toczącej się w latach dziewięćdziesiątych dyskusji nad kształtem obecnej teologii fundamentalnej zasługuje praca znanego teologa z Fryburga H. Verweyena *Gottes letztes Wort* (1991). Teolog ten zwraca w swej pracy o podtytule *Grundriß der Fundamentaltheologie* uwagę na konieczność argumentatywnego uzasadniania wiary, stając się tym samym inicjatorem dyskusji na temat zakresu udziału elementu racjonalnego w wierze (por. tenże, *Botschaft eines Toten? Den Glauben rational verantworten*, Regensburg 1997).

Interesującą próbę szerszego spojrzenia na aktualny status teologii fundamentalnej, w tym także kwestii większego uracjonalniania jej argumentacji, stanowi praca zbiorowa wydana pod redakcją K. Müllera przy współpracy G. Larchera *Fundamentaltheologie. Fluchtlinien und gegenwärtige Herausforderungen*. Müller, teolog, filozof – wykładający zagadnienia filozoficzne w teologii na uniwersytecie w Münster stawia sobie za cel na pierwszym miejscu uporządkowanie u progu trzeciego tysiąclecia obszarów badawczych współczesnej teologii fundamentalnej oraz ukazania jej dalszych perspektyw badawczych (s. 14). Na całość pracy składa się dwadzieścia artykułów podzielonych na cztery części, których tematami są kolejno: samorozumienie współ-

czesnej teologii fundamentalnej (s. 23-118); debaty hermeneutyczne (s. 119-214); badania interdyscyplinarne (s. 215-345); przemiany w tematyce eklezjologicznej (s. 347-440). Pod względem konstrukcji książka przypomina wydaną w 1980 pracę zbiorową pod redakcją R. Latourelle, G. O'Collinsa, *Problemi e prospettive di Teologia Fondamentale* (Brescia 1980) dążącą do przekrojowego ukazania ważnych i dyskutowanych wówczas kwestii fundamentalnoteologicznych. Podobieństwo to jednak nie oznacza powtórzenia tematów, gdyż artykuły zawarte w pracy Müllera wykraczają poza ramy omawianych przez Latourelle i O'Collinsa dziedzin, wskazując tym samym na pojawienie się wielu nowych, nieznanych wówczas obszarów badawczych (s. 18).

Część pierwsza (*Selbstverständigungen gegenwärtige Fundamentaltheologie*) zawierająca artykuły takich teologów, jak: G. Essen, H.G. Türk, E. Arens i K. Müller, podejmuje, ogólnie ujmując, problematykę metody i tożsamości teologii fundamentalnej. I tak Essen (Münster) szuka odpowiedzi na pytanie, jak dalece powstanie teologii fundamentalnej łączy się wewnętrznie z nastaniem czasów nowożytnych oraz jakie wynikają dla niej z tego faktu konsekwencje. Teolog ten wyraźnie wskazuje na potrzebę większego zainteresowania się w rozważaniach teologicznych zasadą autonomii porządku naturalnego i nadprzyrodzonego. Stosowanie tej zasady nie powinno jednak prowadzić do samowystarczalności tychże dwóch odmiennych porządków, czy też radykalnego ich oddzielania od siebie w formie fideizmu, czy tradycjonalizmu (s. 37). H.G. Türk (Bonn) dokonuje krytycznej refleksji nad propozycjami dotyczącymi kwestii metodologicznych w teologii wypracowanych przez takich autorów, jak: W. Pannenberg, H. Peukert, M. Seckler. Wzrastający w teologii pluralizm z jednej strony, a z drugiej potrzeba obrony jedności wiary stwarzają, zdaniem autora, nowe problemy natury metodologicznej np. wypracowania ogólnej metodologii wspólnej dla różnych koncepcji teologii (s. 57-58). E. Arens (Luzerna) przedstawia przyszłościowe zadania teologii fundamentalnej realizujące się w jej byciu teorią języka religijnego i teorią działania. Jako teoria języka zajęłaby się w dyskusji z naukami religiolologicznymi i filozofią religii badaniem podstawowych struktur, form, postaci mowy religijnej. Natomiast jako teoria działania zajęłaby się wypracowaniem teorii chrześcijańsko-kościelnej praktyki. K. Müller (Münster) w swoim artykule stawia pytanie: ile rozumu potrzebuje wiara, jakie standardy racjonalności są dziś nieodzowne wewnątrz teologii, aby mogła usprawiedliwić swoje uniwersalne roszczenia. Współczesna teologia musi wypracować jasne kryteria, w oparciu o które można rozstrzygać np. kiedy mamy już do czynienia ze wspólnotą religijną. Dziś nie wystarcza, zdaniem Müllera, jeśli religijne twierdzenia są jedynie przekonywujące, albo kiedy ze względu na swoją ważność zostają zakwalifikowane jako nierozstrzygalne bądź prawdopodobne (s. 84). Pierwszą część rozważań zamyka artykuł G. Neuhausa (Bochum), temat chrystologicznej teodycei, odstający nieco od wcześniejszych rozważań metodologicznych. Na tle różnych typów teodycei Neuhaus przez odniesienia do życia i śmierci Jezusa dąży do nadania nowej postaci teodycealnemu pytaniu o Boga.

Drugą część (*Hermeneutische Debatten*) otwierają artykuły H.G. Stobbe (Siegen) i K. Wenzela (Regensburg) prezentujące poglądy H. Gadamera i P. Ricoeura dwóch, szczególnie uznanych w kręgu teologii przedstawicieli filozofii hermeneutycznej. Obydwaj teolodzy są zgodni co do potrzeby większej recepcji w teologii katolickiej kategorii hermeneutycznych wypracowanych przez Gadamera czy Ricoeura. Dalece poza prezentację przydatności metody hermeneutycznej w teologii wychodzi wspomniany już H. Verweyen, który w artykule na temat współczesnej hermeneutyki teo-

logicznej, przedstawia pojęcie świadectwa. Pojęciu temu, teolog z Fryburga, przypisuje szczególną rolę w swojej koncepcji teologii fundamentalnej, uznając je jako miejsce autentycznej tradycji. Prowadzone w artykule analizy zmierzają do dalszego doprecyzowania pojęcia świadectwa i odróżnienia go od takich pojęć, jak relacja, sprawozdanie, a w ostateczności do wypracowania pewnego rodzaju hermeneutyki świadectwa (s. 186). W ostatnim artykule tej części S. W e n d e l (Münster) bada relację jaka zachodzi pomiędzy chrześcijańską teologią a filozofią postmodernistyczną. Wskazując na niemożliwość tworzenia *sensu stricte* postmodernistycznej teologii (s. 201) W e n d e l nie przekreśla jednak możliwości skorzystania w teologii z niektórych sugestii postmodernizmu (np. kwestii godności drugiego, pluralizmu). Artykuł ten będący analizą czasów współczesnych stanowi przejście do trzeciej grupy tematycznej (*Interdisziplinäre Horizonterweiterungen*), która formalnie zajmuje się pozateologicznymi perspektywami badawczymi teologii fundamentalnej. J. M a n e m a n n (Münster) wskazuje na potrzebę uprawiania teologii fundamentalnej jako krytycznej refleksji nad społeczeństwem. Teologii w znaczeniu krytycznej interpretacji przekazu wiary nie sposób pomyśleć bez znajomości miejsca, w którym ma się dokonywać przekaz wiary (240). Szczegółnej analizie M a n e m a n n poddaje obecne w nowszej historii teologii projekty krytyki stosunków społecznych, jak: teologia rewolucji, teologia polityczna, czy teologia wyzwolenia i feministyczna. M. B o n g a r d t (Münster) charakteryzuje problematykę kontekstualnych teologii. Na tle modnego dziś, ale ciągle jeszcze niedostatecznie wyjaśnionego pojęcia kontekstualności, teolog ten poszukuje sposobów zachowania i przekazywania oryginalnej prawdy chrześcijańskiej w kontekście innych kultur. Na kolejny obszar pozateologicznych badań wskazuje w swym artykule R. E s t e r b a u e r (Graz), który proponuje aktualne spojrzenie na relację pomiędzy teologią a naukami przyrodniczymi w perspektywie fundamentalnoteologicznej. Autor przedstawia różne obszary tematyczne, na których dochodzi dziś do spotkania pomiędzy przyrodnikami a teologami oraz stara się zachodzące spotkania opisać przy pomocy takich modeli jak: dyferencyjny, identyfikacyjny, medytacyjny. Ch. W e s s e l y (Graz) przedstawia fenomen świata utworzony przez środki masowego przekazu. Obecne multimedia wraz ze swymi technikami, teoriami poznania i komunikacji budzą zainteresowanie nie tylko socjologów, psychologów ale i teologów, postrzegających je również jako problem teologiczny. Powstała kultura medialna, jej wszechobecność, dokonująca się w niej redukcja transcendencji do immanencji powinna tworzyć ważny obszar dla dyskusji fundamentalnoteologicznych (s. 297). Pewnym uszczegółowieniem tematyki zapoczątkowanej przez W e s s e l e g o jest artykuł R. Z w i c k a (Regensburg), który ukazuje współczesne kino jako rodzaj *laboratorium chrystologicznego*. Zwick prezentuje, na przykładzie analizy wybranych filmów, różne formy obecności postaci Jezusa we współczesnym filmie. Jeszcze inny obszar badawczy wskazuje G. L a c h e r (Graz) w artykule na temat szans zbliżenia teologii fundamentalnej i estetyki. Współczesna sztuka tworzy, zdaniem L a c h e r a, pewnego rodzaju *Inkognitio der Theologie*, gdyż przez swój język, obrazy, muzykę ukazuje horyzont koniecznej tajemnicy w życiu człowieka (s. 300).

Czwarta część (*Ekklesiologische Koordinatenverschiebungen*) podejmuje, ogólnie ujmując, pytanie o Kościół, problem Jego wiarygodności. W pierwszym artykule B. S t u b e n r a u c h (Trier) prezentuje proces kształtowania się relacji teologii chrześcijańskiej do innych religii, ze szczególnym uwzględnieniem dokonanych w nim zmian poprzez orzeczenia Soboru Watykańskiego II. Krytyczna analiza pluralistycznych teo-

logii religii J. Hicka, P. Knittera i R. Panikkara służy autorowi do zwrócenia uwagi na większą dziś konieczność ukazywania oryginalności chrześcijańskiego objawienia. L. Koelle (Bonn) wskazując na ponowne odkrycie judaizmu w teologii po *Vaticanium II* podejmuje próbę określenia w jakim znaczeniu i z jakimi następstwami specyficzna zależność chrześcijaństwa od judaizmu może stanowić wezwanie dla teologii fundamentalnej. Natomiast eklezjologiczne rozważania *ad intra* otwiera artykuł J. Werbicka (Münster) na temat sporu o *niemożliwą instytucję* Kościoła, który poszukuje odpowiedzi na prowokacyjne pytanie: jak dalece od centrum Dobrej Nowiny jest możliwy do pomyślenia fenomen społeczno-historycznego Kościoła. J. Meyer zu Schlochtern (Paderborn) przedstawia zmiany zaistniałe w najnowszym teologicznym mówieniu o Kościele. Ukazując ewolucję w rozumieniu Kościoła teolog ten uwrażliwia na istniejące ograniczenia w używaniu pojęć Kościoła oraz coraz częstszym zastępowaniu tychże pojęć przez biblijne metafory Kościoła. W ostatnim artykule H. Wagner (Münster) ukazuje przejście od pierwotnie apologetycznie zorientowanej eklezjologii fundamentalnej do ekumenicznej. Istniejące dziś wielorakie powiązania pomiędzy teologią fundamentalną a ekumenią domagają się, zdaniem Wagnera, metodologicznych uściśleń (s. 440), które prowadzić powinny do wypracowania prężnej ekumenicznej ukierunkowanej teologii fundamentalnej.

Podsumowując można stwierdzić wielość podejmowanych w pracy tematów dobrze oddaje szeroki przedmiot badawczy teologii fundamentalnej, jako dyscypliny pogranicza, otwartej na argumenty *ad extra* i *ad intra*. Szeroki wachlarz tematyczny uporządkowany w cztery działy ma za zadanie nie tylko dokonania pewnego rodzaju podsumowania badań prowadzonych obecnie w ramach tej dyscypliny teologicznej, ale również wyraźniej określić nowe wezwania stojące przed teologią fundamentalną. Prezentowana praca może zatem stanowić interesującą i pożyteczną lekturę dla zainteresowanych tematyką przekazu chrześcijańskiego objawienia współczesnemu człowiekowi. Szczególnie godna jest polecenia wykładowcom teologii fundamentalną, którzy mogą w niej odnaleźć wiele cennych wskazówek dotyczących (rzadko podejmowanych) zagadnień metodologicznych, relacji filozofii do teologii, możliwości wykorzystania filozofii (hermeneutyki), czy kwestii teologii religii. Aktualna literatura zgromadzona w przypisach może stanowić ponadto bogate źródło dla dalszych poszukiwań.

Ks. Andrzej Anderwald